

על "החוויה המיסטית אצל אברהם אבועלפיה", מאת משה אידל, ירושלים תשס"ב

הספר שלפנינו בא לתאר "סוגיה מרכזית ביצירתו הענפה של ר' אברהם אבועלפיה" (כריכה אחורית). מחברו מבטיחנו נאמנה כי "דרך בירור הסוגיה מבהיר המחבר את חשיבותו של מקובל זה במיסטיקה היהודית בימי הביניים ואת פשר היחס הדו ערכי שזכה לו בתקופות שונות". מתוך שאיני מתעניין במיסטיקה וחשיבותו של זה או אחר בעולמה אינה מרתקתני, הוסטה עיני אל חלקה השני של ההבטחה - להבהיר את פשר "היחס הדו ערכי" שזכה לו אבועלפיה בתקופות שונות. לתומי סברתי שברוב התקופות, ואולי כולן למעט דורו, לא זכה אבועלפיה ליחס כל שהוא, דו ערכי לא כל שכן, לפיכך מיהרתי לפתוח את הספר ולתור אחר מקורות ליחס הדו ערכי שזכה לו אבועלפיה. הנה אשר מצאתי.

את הספר פותח מבוא שבעיקרו מרחיב את הלשון הקצרה שבכריכת הספר. סעיפו הראשון נקרא: "מעמדו של אברהם אבועלפיה בקבלה". אני מצטט אותו כלשונו במלואו (כל ההדגשות שלי):

"בתארו את ספר חיי העולם הבא, אחד מחיבוריו העיקריים של ר' אברהם אבועלפיה, כותב החיד"א (ר' חיים יוסף דוד אזולאי) במאה הי"ח:

הוא ספר שחיבר ה"ר אברהם אבועלפיה בעיגול שם ע"ב וראיתו על קלף כ"י. ודע שהרשב"א בתשובותיו סי' תקמ"ח והרב יש"ר בספר מצרף לחכמה זלזלו בו כאחד הרקים ויותר. ברם קושטא קאמינא דחזיתיה לרב גדול ממארי רזין ובישראל גדול שמו ואחרי דבריו לא ישנו שהוא מקרב לס' הנזכר ותושע לו ימינו.

דברים אלה של החיד"א מסכמים היטב את בעייתיות מחשבתו של ר' אברהם אבועלפיה וגורלה בהתפתחות הקבלה. ראשית דבר, למרות גדולתו כמיסטיקון, "ממארי רזין", הוא הותקף קשות על ידי איש ההלכה החשוב בדורו, ר' שלמה בן אברהם אבן אדרת (רשב"א), והחרס. מכאן, שדברי החיד"א: "כאחד הרקים ויותר" הם לשון המעטה, המנסה לשמור על כבודו של אבועלפיה וגם על כבוד מחרפיו. העובדה שספר חיי העולם הבא נשאר עד המאה הי"ח בכתבי יד מלמדת, שהשפעת החרס של הרשב"א לא פגה עד אז, כפי שלא פגה עד היום. ובכל זאת נראה, כי בין שלהי המאה הי"ג, כאשר אבועלפיה נודה בידי מתנגדו מברצלונה, לבין המאה הי"ז, חל שינוי מפליג במעמדו של המקובל המוחרס: חיד"א - איש בקי ביותר בתרבות היהודית על כל רבדיה, אשר מייצג עם זאת את המחשבה הקבלית במזרח בתקופה הבתר שבתאית - איננו חושש להללו ולתאר את שיטתו בתיאור המפליג: "ובישראל גדול שמו ואחרי דבריו לא ישנו".

שינוי כזה, מהחרמה רשמית להעמדה בשורה הראשונה של המיסטיקונים היהודיים, מעיד על תופעה חסרת תקדים בהתפתחות המיסטיקה היהודית.

המחקר שמתפרסם כאן מתאר סוגיה מרכזית ביצירתו הענפה

של ר' אברהם אבועלפיה. בירורה של סוגיה זו - החוויה המיסטית וכל הכרוך בה - יבהיר את חשיבותו של מקובל זה במסגרת המיסטיקה היהודית בימי הביניים ויסייע להבנת היחס הדו ערכי שלו זכה אבועלפיה בתקופות שונות. מיהו אברהם אבועלפיה ומהו ייחודו כמקובל?"

אין לי מושג כיצד, תחבירית, קרא אידל את לשון החיד"א, אך על דבר אחד אין ספק: אידל עשה שימוש מרכזי בבסיס מחקרו בטקסט זר לו, כשהוא חסר כל הכרה בסיסית של סגנון הכותב ובית מדרשו, בהפגנת בורות שלטעמי, מעט מבישה.

אקוה שהפיסקה הבאה מיותרת לקוראי דאציה, ובכל אופן אבהיר את לשון החיד"א: רשב"א והרב יש"ר זלזלו באבועלפיה כאחד הרקים (ויותר), אלא שעם כל זאת, חיד"א ראה בספרו של רב גדול אחד, שאותו רב הוא ממארי רזין, והוא "בישראל גדול שמו", והוא ש"אחרי דבריו לא ישנו" - בספרו של אותו רב ראה חיד"א שהוא מקרב לס' [פר] הנזכר - חיי העולם הבא. ותושע לו ימינו - ימינו של אותו רב היא לישע אבועלפיה, שזלזל כאחד הרקים ויותר. לשון כזו מצויה לרוב בספרי החיד"א, ואין מן הצורך להביא דוגמאות.

אינני יכול להמנע מלשאול מס' שאלות:

1. מה הרושם העולה מטעות כה גסה, כאשר היא באה כתשתית למחקר - לבאר את "היחס הדו ערכי" שלא היה ולא נברא?

2. לו יהי שניתן לטעות בפרשנות לשון החיד"א, כיצד מסוגל אידל לבדד את לשון החיד"א כאן, מכל ספריו של חיד"א העמוסים מובאות מספרות המקובלים עד אין קץ, בלא איזכור אחד לספרי אבועלפיה (!), ולסבור בתמים שחיד"א העמיד את אבועלפיה ב"שורה הראשונה של המיסטיקונים היהודיים"?

3. כמה מנותק מן התרבות התורנית צריך אדם להיות כדי להחיל תארים של "בישראל גדול שמו"; "ואחרי דבריו לא ישנו" על אדם זניח ושולי בתרבות היהודית (שירצה מר אידל אם לאו, קצת חורגת היא מגבולות עולם הקבלה) כמו אברהם אבועלפיה? אי מי מביינינו, או מבני דור החיד"א, מכיר דבר אחד מתורת אבועלפיה ש'אחריו לא ישנה'?

4. כיצד זה לא טרח מר אידל להציץ בהגהות "מנחם ציון" שעל ספר "שם הגדולים" במהדורה הנפוצה (פאדגורוז אצל קראקא, תרס"ה; בזמירות לפ"ק), שם (מע' ספרים, עמ' 55) בהערה כה נאמר: "ובל"ס [=ובלא ספק] כונתו על הרמ"ק בס' הפרדס שער פרטי השמות". האם לא ידע מר אידל לפתוח את ראשי התיבות "ובל"ס"?

קשה מאוד לקרוא ספר ביחס רציני, ולו אך דו ערכי, כאשר בשורותיו הראשונות טורח מחברו לחשוף את בורותו בטקסטים שבהם הוא עוסק. בסלחנות האופיינית ליחס הלא רציני שזוכה ספר כזה, מתקבלת אמירתו כי "החל מאמץ מרכזי לפרסם את החיבורים החשובים ביותר של אבועלפיה מצד מהדירים המשתייכים לעולם החרדי, שזוכו של אבועלפיה החל לזרוח שם בשני העשורים האחרונים" (הקד' למהד' השניה, עמ' 2). האם מי מכס, מן העולם החרדי, נשא מרום עיניו במהלך שני העשורים האחרונים וראה את כוכבו של אבועלפיה זורח עליו?

זקור

עוד על 'אתה חוננתנו'

בגל' 7, עמ' 5 המשיך יי גולדשטיין את הדיון בהוספת "אתה חוננתנו" בברכת "אתה חונן" במוצאי שבתות. מענין לענין, ראוייה לציון דעה מעניינת של ר' שמואל ב"ר יוסף יאסקי מלובלין (גיטו של מהרש"ל השני) בספרו "לחם רב" (יצא לאור לראשונה בפראג שס"ח ולאחרונה ע"י מכון זכרון אהרן, ירושלים תשס"ג, בתוך "חמשה ספרים נפתחים על עניני שו"ע או"ח". קיבל את הסכמתו האחרונה של מהר"ל מפראג). ר' שמואל זה הוא בן דורו של בעל "באר שבע" המובא בגל' הנ"ל.

בראש סימן רצד חולק ר' שמואל על מיקומה של הוספת ההבדלה בברכת העמידה:

"מה שאמרו דאומרים הבדלה בחון הדעת, היינו לומר שאומר אתה חונן לאדם... דיעה בינה והשכל ואח"כ מתחיל אתה חוננתנו וכו'. אכן, אנכי שמעתי שאומרים אתה חוננתנו מיד אחר שאמר לאנוש בינה קודם וחנינו מאתך וכו', וכן מצאתי בכמה דפוסים של הסידורים שלנו. ובעיני אין נראה כלל, שהרי אמרו רז"ל דיחיד שמוסיף בברכה מעין אותה ברכה דלא יוסיף אלא בסוף הברכה... הלכך נראה יותר כאשר כתבתי, כי שם הוא בסוף הברכה, וכן מצאתי וראיתי בכמה דפוסים ונכון הוא".